

Nr 21.

Ankom till riksdagens kansli den 12 april 1934 kl. 5 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om viss ändring av de i lagen om delning av jord å landet meddelade bestämmelserna rörande utbrytning av servitut utan sammanhang med skifte.

Andra lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 141 i första kammaren av herrar *Andersson, Nils*, och *Johanson, Karl August*, samt nr 296 i andra kammaren av herr *Englund m. fl.*

I motionerna, vilka äro likalydande, har hemställts, att riksdagen måtte besluta sådan ändring av 3 § i 20 kapitlet lagen om delning av jord å landet, »att innehavare av servitut må erhålla samma rätt i fråga om utbrytning som innehavaren av den fastighet, från vilken servitutsrätten utgår».

Beträffande de skäl, som motionärerna anfört till stöd för sin hemställan, får utskottet hänvisa till motionerna.

Över motionerna har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver begärt yttrande av lantmäteristyrelsen. För innehållet i det yttrande, som i anledning härav kommit utskottet tillhanda, lämnas en redogörelse här nedan.

Utbrytning av servitut kan äga rum antingen i samband med laga skifte eller genom särskild förrättning. För det förstnämnda fallet finnas regler i 1 kap. 21 § i lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet. Vid laga skifte skall servitut, innefattande rätt till skogsfång eller mulbete, utbrytas, där sådant yrkas vare sig av den tjänande fastighetens ägare eller av ägaren till den härskande fastigheten och det kan ske utan någons förfång. Servitut, bestående i rättighet att fiska eller att taga torv, sten, sand, grus, lera eller dylikt, kan utbrytas, där den tjänande fastighetens ägare yrkar det och det kan ske utan förfång för den eller de berättigade.

Utbrytning av servitut utan samband med laga skifte — endast om sådan utbrytning är i förevarande motioner fråga — regleras i 20 kap. 3 § jorddelningslagen. Sådan utbrytning kan icke äga rum i andra fall, än då servitutet består i rättighet till skogsfång och mulbete eller endera av dessa

rättigheter. På yrkande av den tjänande fastighetens ägare kan servitut av nämnda slag utbrytas, där utbrytningen finnes medföra nytta och kunna ske utan någons förfång. Under samma förutsättning kan sådant servitut utbrytas på begäran av den härskande fastighetens ägare, såframt ej servitutet visas hava tillkommit genom avtal. Om det visas, att servitut äventyras, får det under alla förhållanden utbrytas på yrkande av den härskande fastighetens ägare.

Vid all utbrytning av servitut gäller (enligt 9 kap. 7 § och 20 kap. 6 § jorddelningslagen), att i vederlag för servitutsrättigheten skall av den tjänande fastigheten utbrytas eller avsättas så stort område, som med hänsyn till omfattningen av den servitutsberättigades och fastighetsägarens rätt att förfoga över den naturtillgång rättigheten avser efter prövning i varje särskilt fall finnes svara emot den förmån rättigheten innebär, dock att, där för visst fall särskild grund för beräkningen är bestämd, densamma skall lända till efterrättelse.

Det må anmärkas, att enligt jorddelningslagens bestämmelser (10 kap. 9 §, 19 kap. 12 § tredje stycket) skogsfångs- och mulbetesservitut icke få bildas vid laga skifte eller avstyckning. Nybildning av dylika servitut kan sålunda numera äga rum allenast genom fristående avtal.

I de förevarande motionerna yrkas, att i fråga om rätten att påkalla utbrytning av servitut genom särskild förrättning den härskande och den tjänande fastighetens ägare skola jämställas, d. v. s. även den härskande fastighetens ägare skall ha rätt att, utan inskränkning rörande servitutets tillkomstsätt, erhålla utbrytning, där densamma finnes medföra nytta och kunna ske utan någons förfång.

Enligt den lydelse, som 20 kap. 3 § jorddelningslagen erhöll, då lagen utfärdades år 1926, kunde servitut utbrytas utan sammanhang med skifte allenast i två fall, antingen på yrkande av den tjänande fastighetens ägare, där utbrytningen finnes medföra nytta och kunna ske utan någons förfång, eller ock på yrkande av den härskande fastighetens ägare, där det visades, att servitutet äventyrades.

I anledning av två vid 1926 års riksdag väckta motioner (I: 233 och II: 358), vari föreslogs sådant stadgande om rätt till utbrytning av servitut utan sammanhang med skifte, att den härskande fastighetens ägare skulle äga påkalla sådan utbrytning, icke blott om det visades, att servitutet äventyrades, utan även så snart servitutet varit av ålder gällande, anhöll riksdagen i skrivelse (nr 331) till Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t måtte låta föranstalta om utredning angående vissa förhållanden, som i motionerna närmare angivits, samt i vad mån rätt att erhålla utbrytning av servitut, som i motionerna avsåges borde tillkomma ägare av den fas-

tighet, till vars förmån servitutet inrättats, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill en sådan utredning kunde giva anledning.

Den begärda utredningen uppdrogs den 6 november 1928 åt »ägogräns-sakkunniga», byråchefen Johan Hamrin och nuvarande hovrättsrådet Per von Ehrenheim. De avlämnade den 4 juni 1929 utredning och förslag i ämnet. De sakkunniga voro emellertid ej eniga.

Byråchefen Hamrin ville likställa den härskande fastighetens ägare med den tjänande fastighetens beträffande rätten att påkalla servitutsutbrytning utan samband med laga skifte samt framlade följande förslag till ändrad lydelse av 20 kap. 3 § första stycket i jorddelningslagen.

»Besväräs fastighet av servitut, bestående i rättighet till skogsfång och mulbete eller endera av dessa rättigheter, må på yrkande av ägaren till fastigheten eller ägaren till den fastighet, till vars förmån servitutet gäller, servitutet utan sammanhang med skifte utbrytas, där det finnes medföra nytta och kunna ske utan någons förfång.»

Till stöd för sin mening anförde byråchefen Hamrin bland annat följande:

Sökte man bedöma frågan ur ekonomisk synpunkt, torde den allmänna uppfattningen gå i den riktning, att ifrågavarande servitut vore till skada för skogsvården och att deras utbrytning eller avlösande därför representerade ett allmänt intresse. De hade även flerstädes visat sig giva upphov till svåra misshälligheter mellan vederbörande.

Att utbrytning av skogsfångs- och mulbetesservitut såsom det ville synas hittills skett endast i rätt begränsad utsträckning torde bero främst på den lagstiftning, vilken gällt (innan jorddelningslagen trädde i kraft) och i avseende å vilken tvekan rätt huruvida utbrytning därav utan samband med skifte rätteligen kunnat ske. Detta förhållande hade verkat så mycket kraftigare som ett mycket stort antal av de tjänande fastigheterna eller skogarna ägts av juridiska personer, och att till följd därav något skifte å desamma endast undantagsvis förekommit. Detta förhållande hade, vad anginge utbrytning i samband med skifte, allt fortfarande sin betydelse och utgjorde i samma mån skäl för ett inrymmande åt ägaren av den härskande fastigheten att utan samband med skifte påkalla utbrytning. — — — Emellertid torde anledningen böra sökas även på annat håll. Utan fara för misstag torde man kunna utgå ifrån att den tjänande fastighetens ägare i regel haft och fortfarande hade en starkare ekonomisk ställning än ägaren av den härskande fastigheten. Det torde ofta varit rätt lätt för den förre att på olika sätt kringskära den senare. Hade den tjänande fastighetens ägare desslikes, såsom i stor utsträckning vore fallet, såväl i fråga om rekognitionsskogshemman som andra fastigheter och skogar, haft stöd av bestämmelse att rättigheten skulle få tillgodonjutas endast efter utsyning eller anvisning, torde det många gånger legat i hans hand att göra densamma rätt så illusorisk för den härskande fastighetens ägare.

Starka skäl talade sålunda för att medgiva även ägaren av den servitutsberättigade fastigheten rätt att påkalla servitutets utbrytning. Dessa skäl bottnade i billighet och rättvisa, vilka icke befrämjades om den ena parten vore i tillfälle att på ett obehörigt sätt tillgodose sina intressen på den andres, i regel svagares bekostnad.

Skälen för likställighet på ifrågavarande område mellan ägaren av den servitutsförpliktade och den servitutsberättigade fastigheten syntes med anledning av vad som anförts vara så starka, att för frångående av sådan likställighet borde fordras påtagliga olägenheter, i all synnerhet som likställighet redan vore lagstadgad, då frågan förekomme i samband med skifte. Några sådana olägenheter hade emellertid ej kommit till synes och torde också knappast med fog kunna göras gällande beträffande andra servitut än sådana, som tillkommit i samband med upplåtelse av smålägenheter eller de s. k. torpservituten. Vad skifteslagstiftningskommittén och skifteslagstiftningskommissionen anfört mot införandet av rätt för torp- innehavare att påkalla avlösning av dylika servitut torde ännu vid slutet av förra århundradet haft en viss bärkraft, men denna syntes åtminstone numera till största delen vara eliminerad av de förändringar förhållandena undergått under de sista årtiondena, under vilken tid upplåtelser av servitut av ifrågavarande slag syntes så gott som hava upphört.

Vid bedömandet av föreliggande fråga torde man slutligen böra ställa klart för sig, att det ej vore fråga om något oinskränkt vitsord till utbrytning. Villkor för utbrytning vore, att den visade sig lända till nytta, varmed bland annat torde böra menas att utbrytningen skulle bereda ökade möjligheter till rationell skogsskötsel eller beteskultur, samt att den visade sig kunna ske utan någons förfång.

Hovrättsrådet von Ehrenheim åter ansåg, att skäl saknades att i något fall tillerkänna den härskande fastighetens ägare vidsträcktare utbrytningsvitsord än han hade enligt den lydelse, som 20 kap. 3 § jorddelningslagen erhöll 1926. Han anförde bland annat, att ägarens av den härskande fastigheten intresse att genom utbrytning skydda sin rätt till skog och bete, om den skulle äventyras, redan vore tillgodosett i jorddelningslagen ävensom att utbrytning av skogsfångs- och mulbetesservitut i avsikt att bereda den servitutsberättigade tillgång på skog till avsalu helt strede mot servitutets ändamål att tillgodose husbehovet.

Över de sakkunnigas utredning och förslag infordrades yttranden från kammarkollegium, lantmäteristyrelsen, domänstyrelsen och lantbruksstyrelsen.

Kammarkollegium tillstyrkte sådan ändring i jorddelningslagen, att vitsord till utbrytning utan sammanhang med skifte av skogsfångs- och mulbetesservitut utvidgades för ägaren av den härskande fastigheten till att omfatta alla servitut av nyssnämnda slag, vilka grundade sig på urminnes hävd eller tillkommit vid laga jorddelning eller genom avtal, som slutits före den 1 januari 1876. För sakrättslig giltighet erfordrades i fråga om servitut, som tillkommit före nämnda dag, icke inteckning. Kammarkollegium yttrade vidare, bl. a.:

Att, som byråchefen Hamrin föreslagit, låta en utvidgning av utbrytningsvitsordet omfatta alla avtalsservitut av ifrågavarande slag, vore olämpligt, så länge rätten att genom avtal skapa nya servitut bestode, och att borttaga denna rätt hade av ingen föreslagits och torde knappast vara välbetänkt. En sak vore att möjliggöra omgestaltning av rättsförhållanden, som blivit otidsenliga, en annan att, då de avtalande parterna frivil-

ligt valt servitut framför överlåtelse av visst område, möjliggöra för ena parten att när som helst giva avtalet ett väsentligen annat innehåll än från början avsetts.

Lantmäteristyrelsen anförde bland annat:

Beträffande servitut, bestående i rättighet till skogsfång eller mulbete, vilken rätt tillkommit på grund av avtal, har byråchefen Hamrin framhållit, att dylika servitut vore till skada för skogsvården och att deras utbrytning eller avlösande därför representerade ett allmänt intresse. Otvivelaktigt har denna synpunkt, vilken framförts under förarbetena till jorddelningslagen, sitt berättigande. Emellertid har densamma också vunnit sitt beaktande genom det vitsord till servitutsutbrytning, som genom jorddelningslagen blivit ägaren av den tjänande fastigheten tillerkänt. Nämnnda skäl för servitutsutbrytning torde numera hava snarast minskat i betydelse, sedan genom 1923 års skogsvårdslag den växande skogen erhållit ett skydd, som densamma ej förut ägt. Faran för vanvård av skogen genom servitutets utnyttjande har minskats; och samtidigt har även risken för att den servitutsberättigades intressen skulle kunna åsidosättas blivit minskad. Däremot kan, på sätt vid den offentliga diskussionen under förarbetena till lagen framhållits, det ingalunda förnekas, att de genom avtal upplåtna skogsfångs- och mulbetesservituten åtminstone tidigare haft en stor betydelse såsom ett medel att underlätta bildandet av nya jordbruksfastigheter. Då förslaget till den nya jorddelningslagen behandlades vid 1926 års riksdag, förspordes ej heller vidare något krav på att i fråga om de genom avtal tillkomna skogsfångs- och mulbetesservituten ägaren till den berättigade fastigheten skulle äga påyrka utbrytning även utan samband med skifte. Även med erkännande av de utav byråchefen Hamrin framförda synpunkterna rörande trygghandet av de servitutsberättigades rätt anser dock lantmäteristyrelsen, att under senare åren ej inträffat någon omständighet, som ställer saken i annan belysning.

Domänstyrelsen ansåg, att utbrytning av skogsfångs- och mulbetesservitut allenast borde få äga rum i den utsträckning, som jorddelningslagen (enligt lydelsen av år 1926) redan medgäve. Byråchefen Hamrins förslag kunde — yttrade styrelsen — föranleda en hel del lantmäteriförrättningar endast i syfte att åt sökanden åstadkomma en kanske tillfällig vinst genom realisation av en rättighet, som icke avsetts att utnyttjas på sådant sätt.

Lantbruksstyrelsen förklarade sig, utan särskild motivering, ur praktisk jordbrukssynpunkt ansluta sig till den av byråchefen Hamrin företrädde meningen.

Vid 1931 års riksdag framlade Kungl. Maj:t i *proposition* nr 6 förslag till sådan ändring av den då gällande 3 § i 20 kap. jorddelningslagen, att den härskande fastighetens ägare skulle erhålla rätt att få servitut utbrutet — icke såsom förut blott då det visades, att servitutet äventyrades — utan även i andra fall, där det funnes medföra nytta och kunna ske utan någons förfång. Undantag från denna regel skulle emellertid gälla för fall, då servitutet tillkommit genom avtal. Lagändringen avsåg sålunda servitut, som av ålder bestått, ävensom servitut, vilka utan stöd av lag kunde ha uppkommit vid laga delning av jord.

I anledning av propositionen väckte herr *Lindhagen* en motion, I: 192, i vilken han hemställde, bland annat, att paragrafen måtte givas det innehåll, som byråchefen *Hamrin* föreslagit.

Vid remiss till lagrådet av det sedermera i propositionen framlagda förslaget anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Gärde*, efter att hava berört de av ålder bestående servituten och beträffande dem tillstyrkt, att den servitutsberättigade skulle tillerkännas rätt att påkalla utbrytning:

Vidkommande åter genom avtal tillkomna skogsfångs- och mulbetesser- vitut äro förhållandena väsentligt annorlunda. Vidgat utbrytningsvitsord för ägaren av den härskande fastigheten låter sig här ej väl förena med grundsatsen om avtals förbindande verkan. Särskilt skulle det vara föga tilltalande, om den härskande fastighetens ägare hade möjlighet att omedelbart efter ett servituts tillkomst kunna påfordra dess utbrytande. Ett servitut kan hava tillskapats just i avsikt att undvika avstående av ett bestämt område av en fastighet. Genom vitsordets begagnande skulle detta syfte helt åsidosättas. Åt dessa och liknande synpunkter har ock skifteslagstiftningskommissionen givit uttryck, då den avstyrkte vidsträcktare utbrytningsvitsord åt ägaren av den härskande fastigheten, och jämväl 1926 års riksdag synes hava givit sin anslutning till denna uppfattning, då den beträffande nu ifrågavarande servitut, såvitt framgår av dess skrivelse, icke ifrågasatte någon ändring. Kammarkollegiet har på denna punkt funnit en åtskillnad böra göras mellan äldre servitutsupplåtelse och yngre sådana samt från denna utgångspunkt föreslagit, att vidsträcktare utbrytningsvitsord borde gälla i fråga om servitut, som upplåtits före den 1 januari 1876 — det vill säga sådana för vilkas sakrättsliga giltighet ej erfordras inteckning — varemot servitut, som tillkommit senare, skulle vara uteslutna från dylikt vitsord. Onekligen intaga de äldre avtalsservituten en viss särställning. Deras karaktär av en från den tjänande fastigheten gjord upplåtelse är mindre framträdande, och den rätt, servitutet innebär, framstår fastmera såsom ett utflöde av äganderätten till den härskande fastigheten. Vid dem kunna ock i högre grad än beträffande senare tillkomna servitut ändrade förhållanden hava inträtt, som påkalla en lämpligare anordning för tillgodoseende av det med servitutet avsedda ändamålet. Huru vägende dessa synpunkter än kunna vara, synas de mig dock icke uppväga de betänkligheter mot vidgat utbrytningsvitsord, som, enligt vad förut framhållits, ur principiell synpunkt möta. Den av kollegiet i fråga om tidpunkten för upplåtelse föreslagna gränsen eller den 1 januari 1876 måste i varje fall anses som godtycklig, och några skäl för just denna tidsgräns, som kunna berättiga till en så väsentligt olika behandling mellan servitut, som tillkommit före denna tidpunkt, och sådana, som upplåtits därefter, föreligga enligt min mening icke. Det enda av kammarkollegiet för nämnda tidsgräns anförda skälet, nämligen angelägenheten att bringa servitut, som icke blivit på betryggande sätt publicerade, att upphöra, torde ej kunna tillmätas större vikt, då i varje fall ändock komme att finnas en mångfald äldre servitut av olika slag, som icke vore upptagna i fastighetsböckerna. Ej heller för någon annan såsom gräns lämplig tidpunkt torde tillräckliga skäl kunna anföras. Vid sådant förhållande och då försiktigheten bjuder att lika litet i fråga om äldre som yngre servitut tillåta rubbning av träffade avtal har jag i likhet med lantmäteristyrelsen stannat vid den mening, att någon ändring i utbrytningsavseende nu icke bör göras i fråga om avtalsservitut.

Andra lagutskottet förordade i utlåtande nr 3 den utvidgning av utbrytningsvitsordet, som föreslagits i propositionen. Beträffande motionen anförde utskottet:

Under utredningen har av en utav de sakkunniga föreslagits, att utbrytningsvitsordet för den servitutsberättigade skulle ytterligare utsträckas så, att denne i allo likställdes med ägaren av den tjänande fastigheten. Detta förslag har upptagits i den i anledning av propositionen väckta motionen. Ett stadgande av sådan innebörd skulle, såsom departementschefen framhållit, icke väl låta förena sig med grundsatsen om avtals förbindande verkan. Härefter kan visserligen invändas, att redan enligt gällande rätt ett servitutsavtal ensidigt kan brytas, i det att *dels* envar av kontrahenterna vid laga skifte äger påkalla utbrytning av skogsfångs- och mulbetesservitut, därest det kan ske utan någons förfång, *dels ock* den tjänande fastighetens ägare kan påfordra utbrytning utan sammanhang med skifte av sådana servitut, om det finnes medföra nytta och kunna ske utan förfång. Att vid laga skifte ett servitut av angivet slag bör utbrytas, är emellertid helt naturligt, då skiftets ändamål just är att upphäva en tidigare rådande gemenskap. Ej heller torde någon befogad anmärkning kunna framställas mot att den tjänande fastighetens ägare tillerkänts rätt att utan samband med skifte påkalla servitutsutbrytning, då en sådan utbrytning alltid för den servitutsberättigade medför, att den relativt svagare servitutsrätten utbytes mot den starkare äganderätten.

Förutom den nu anförda synpunkten tala ytterligare skäl mot en utvidgning av utbrytningsvitsordet för den servitutsberättigade. Uti vissa på senare tid utfärdade författningar hava bestämmelser införts, avseende att vid upplåtelse av mark från kronans fastigheter upprätta skogsfångs- och mulbetesservitut till förmån för de fränsålda områdena. Sålunda föreskrives i 24 § i kungl. kungörelsen den 26 juni 1925 angående allmänna grunder för upplåtande av kolonat å kronoparker i Norrland och Dalarne (nr 291), att i köpekontrakt, som upprättas vid inlösen av kolonat, ägaren av den försålda lägenheten skall, om och i den mån så finnes nödigt, tillerkännas rätt att å kronopark efter anvisning årligen taga viss angiven myckenhet husbehovsvirke och bränsle, vilken rätt dock ej må utsträckas att avse längre tid än till och med trettio år från den dag, kolonatet först uppläts. Jämlikt 29 och 35 §§ i kungl. kungörelsen den 14 juni 1929 angående upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m. (nr 170), vilken kungörelse avser kronotorp, skogstorp och odlingslägenheter i rikets norra delar, gälla vid inlösen av dylika områden enahanda bestämmelser, dock att servitutsrättigheterna icke äro inskränkta till viss tid. Enligt vad domänstyrelsen uppgivit besvärar kronans fastigheter av skogsfångs- och mulbetesservitut, grundade på avtal, till ett antal av över 2,000. Därest nu ett stadgande skulle införas av den innebörd, att den servitutsberättigade skulle äga utan samband med skifte påkalla utbrytning även av avtalsservitut, skulle detta innebära, att det med de nämnda författningsbestämmelserna avsedda systemet motverkades.

Med hänsyn till vad sålunda anförts avstyrktes motionen.

Reservation anmäldes av fyra ledamöter.

Riksdagen biföll utskottets hemställan såväl i fråga om propositionen som motionen.

I sitt över de nu föreliggande motionerna avgivna yttrande har *lantmäteristyrelsen* omnämnt, att styrelsen i sin tur infortrat yttranden från överlantmätnarna i samtliga rikets län, med undantag av Östergötlands, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus och Hallands län, huruvida några olägenheter försports av det slag, som i förevarande motioner berörts. Anledningen till att överlantmätnarna i de ovan särskilt nämnda länen icke blivit hörda har varit, att dessa i sina till 1928 års ägogränssakkunniga avgivna yttranden uppgivit, att upplåtelser av skogsfångs- och mulbetesservitut i samband med avsöndring av jord icke förekomme inom dessa län.

Beträffande överlantmätnarnas yttranden har lantmäteristyrelsen inledningsvis anfört bland annat:

De inkomna yttrandena synas giva vid handen att, såvitt till vederbörande överlantmätarens kännedom kommit, icke i något län försports någon allmännares klagan över, att skogsfångsservitut äventyrades genom att den tjänande fastighetens skog blivit för hårt avverkad. På grund av den obetydliga förekomsten av skogsfångsservitut har den ifrågasatta lagändringen angivits vara av ringa betydelse för alla län utom de norrländska, där dylika servitut äro vanliga, särskilt i Västernorrlands län.

Den föreslagna lagändringen har tillstyrkts endast av överlantmätnarna i Jönköpings, Kronobergs, Kalmar och Jämtlands län.

Överlantmätaren i Jönköpings län har anfört, bland annat:

Skogsfångs- och mulbetesservitut torde i allmänhet icke vara till fördel för vare sig den härskande eller den tjänande fastigheten och leder ej sällan till skövling av skog och oenighet mellan intressenterna. Där endera parten önskar servituts utbrytande, synes han därför böra äga vitsord därtill. Några bärande skäl för åtskillnad mellan härskande och tjänande fastighet torde numera knappast kunna anföras. Mot en utvidgning av utbrytningsvitsordet för den servitutsberättigade tala möjligen de servitutsbestämmelser, som tillkommit i sammanhang med inlösen av kolonat, kronotorp, skogstorp och odlingslägenheter å kronoparker i Norrland och Dalarna, men dessa synas utan olägenhet kunna undantagas från lagens tillämpning.

Överlantmätaren i Kronobergs län har allenast yttrat, att han funne de av motionärerna anförda motiven för den av dem påyrkade lagändringen välgrundade.

Överlantmätaren i Kalmar län har anfört, bland annat:

Några olägenheter för den tjänande fastigheten synas icke uppkomma, därest den härskande fastigheten även i fall, då servitutet tillkommit genom avtal, tillerkännes rätt att få servitutet utbrutet genom särskild för rättning, blott det medför nytta och kan ske utan förfång för den tjänande fastigheten.

Lantmäteristyrelsen har beträffande nu nämnda tre överlantmätarens yttranden framhållit, att dessa överlantmätare tydligen icke grundade sin uppfattning på egen erfarenhet från respektive län, enär servitut av ifrågavarande slag därstädes förekomme ytterligt sparsamt.

Jämväl *överlantmätaren i Jämtlands län* har, som nämnts, tillstyrkt lagändring, ehuru med viss modifikation. Han har anfört, bland annat:

Sedan tillkomsten av lagen om delning av jord å landet, vilken först medgav rätt till utbrytning av servitut utan samband med skifte, har inom detta län dylik utbrytning skett endast i ett 40-tal fall, varav 15 påkallats av den härskande fastighetens ägare. Av dessa sistnämnda har i 4 fall, varav ett avgjorts av högsta domstolen, servitutet förklarats ej vara äventyrat, i 4 fall servitutet förklarats äventyrat samt i övriga fall ansökningen direkt biträts av den tjänande fastighetens ägare. Åtskilliga innehavare av härskande fastigheter hava dessutom å lantmäterikontoret förfrågat sig angående möjligheten för servituts utbrytande men i de flesta fall avstått från att begära utbrytning av rädsla för kostnaderna i den händelse dylik icke skulle beviljas.

Huruvida genom sådana avverkningar, som i motionerna avses, någon servitutsrätt äventyrats, har icke kommit till min kännedom. Fall äro däremot icke ovanliga, då skogen avverkats på sådant sätt, vilket kan hava skett även i skogsvårdande syfte, inom de områden, som legat i närheten av den härskande fastigheten, att ägaren därav hänvisats att taga sitt hushovsvirke på långt avlägsna skiften. Servitutets värde blir givetvis därigenom mindre, men det torde vara osäkert, om servitutet i sådant fall kan anses äventyrat, då skog i tillräcklig mängd finnes å den tjänande fastigheten. I ett par dylika fall hava förrättningsmännen ansett servitutet äventyrat. Huruvida ett dylikt beslut står sig i högre rätt har dock icke prövats.

Länets lantmätare äro emellertid eniga därom, att det i de flesta fall är synnerligen vanskligt att avgöra, om ett servitut äventyras eller icke. Den allmänna uppfattningen bland dem synes även vara för en sådan ändring av lagen, att vitsord till utbrytning tillerkännes även innehavare av avtalservitut, där upplåtelsen av servitutet skett i samband med upplåtelsen av den härskande fastigheten, och de anse risken av en dylik utvidgning av lagen vara skäligen ringa, då föreskrift finnes, att utbrytningen skall kunna ske utan någons förfång. Avtalservitut av här antytt slag komma för övrigt så småningom att försvinna, då nya sådana icke kunna bildas efter jorddelningslagens tillkomst. För egen del ansluter jag mig i stort sett till denna lantmätarnas uppfattning.

Annorlunda ställer sig emellertid frågan där servitutet tillkommit genom särskilt avtal utan samband med upplåtelse av fastigheten. I sådant fall komme nämligen det utbrutna området att bilda en särskild fastighet utan någon samhörighet med den fastighet, för vilkens nytta servitutet bildats. Någon garanti för att de båda fastigheterna, för så vitt ej sammanläggning ägde rum, i fortsättningen komme att sambrukas finnes icke och en, då det utbrutna området i regel torde sakna förutsättningar att bestå såsom självständig fastighet, föga önskvärd fastighetsbildning, stridande emot jorddelningslagens principer, skulle med all säkerhet uppstå därigenom.

På grund av det anförda anser jag erfarenheterna från detta län tala för den av motionärerna föreslagna ändringen av 20 kap. 3 § jorddelningslagen, dock med den inskränkning, att vitsord till utbrytning icke bör tillkomma den härskande fastighetens ägare, där servitutet tillkommit genom särskilt avtal utan samband med upplåtelsen av den härskande fastigheten.

Lantmäteristyrelsen har framhållit, att det egentliga motivet för överlantmätarens i Jämtlands län tillstyrkande av lagändring i den angivna

omfattningen syntes vara, att man därigenom skulle komma ifrån den vanskliga prövningen, om servitutet äventyrades eller icke.

Beträffande de skäl, som av överlantmätarna anförts emot den föreslagna lagändringen, må anföras följande.

Överlantmätaren i Skaraborgs län, som enligt uppgift av lantmäteristyrelsen vunnit sin erfarenhet rörande servitutsförhållanden huvudsakligen i Jämtlands län, där han tidigare tjänstgjort, har yttrat bland annat:

Några nya förhållanden hava ej tillkommit, som nu motivera en ändring av de bestämmelser, som trädde i kraft den 1 juli 1931, och de skäl, som då anfördes mot en ytterligare utvidgning av utbrytningsvitsord för den härskande fastighetens ägare, kan jag ej finna hava försvagats genom de av motionärerna anförda omständigheterna. Det måste för den tjänande fastighetens ägare synas obilligt, att utbrytning skall kunna framtvingas av ett servitut, som han upplåtit ofta nog utan någon nämnvärd ersättning. Ett servitut, bestående i rättighet att taga vindfällan och avfall samt bete för ett par kor, torde i allmänhet ej bereda den tjänande fastigheten något större avbräck, men skall rättigheten förvandlas till äganderätt till vissa hektar skogs- och ängsmark, kan avståendet av marken komma att för den tjänande fastigheten medföra en vida kännsbarare uppoffring, än som avsetts i det ingångna avtalet. Jämväl ur ekonomisk synpunkt måste ett dylikt tillvaratagande av vindfällan och avfall från skogsavverkningar få anses vara till gagn för skogshushållningen och skogsskötseln.

Motionärerna hava anfört, att servitut bestående av rätt till byggnadsvirke och vedbrand kunde äventyras genom för hård avverkning å den tjänande fastigheten, och att det i dylika fall vore svårt att åstadkomma bevisning att servitutet äventyrades, innan avverkning skett. Skulle så vara förhållandet, torde enligt min mening reglerande bestämmelser böra inflyta i skogsvårdslagarna men ej i jorddelningslagen. Att medgiva alla ägare av genom avtal tillkomna servitut rätt till utbrytning därför att några, och helt säkert ett ringa antal, befaras få sin servitutsrätt i viss mån äventyrad, synes mig vara en obilighet gentemot ägarna av de fastigheter, varå servituten utövas.

Överlantmätaren i Västmanlands län har anfört:

Enligt mitt förmenande föreligga ej tillräckliga skäl för att likställa den tjänande och den härskande fastighetens ägare i fråga om rätt till utbrytning. Och utan tungt vägande skäl synes rätt att förändra ett avtals karaktär icke böra medgivas. Att den tjänande fastighetens ägare under de i 20 kap. 3 § jorddelningslagen givna förutsättningarna kan få sin fastighet befriad från avtalsservitut genom avstående av viss mark har sitt berättigande av flera skäl, såsom skogsvårdsintresset, planerad disponering av fastigheten till småbruks- eller bostadslägenheter eller andra vid servitutsavtalets ingående ej förutsedda förhållanden. Dessa skäl föreligga emellertid icke för den härskande fastigheten. Det skydd, som må vara erforderligt för skogsfångsservitut vid avverkning å den tjänande fastigheten, synes böra meddelas i skogsvårdslagen.

Överlantmätaren i Kopparbergs län, som i sin tur infordrat yttranden från distriktslantmätarna inom länet, har anfört bland annat:

De inkomna yttrandena hava givit vid handen, dels att nu tjänstgörande distriktslantmätnarna icke handlagt någon förrättning för utbrytning av servitut, varom här är fråga, dels att distriktslantmätnarna icke försport några olägenheter av i motionerna antytt slag. — — — —

Jag får instämma i vad tidigare under denna frågas behandling anförts mot att bereda den härskande fastighetens ägare full likställighet med den tjänande fastighetens ägare. En full likställighet komme säkerligen att medföra, att servitutsinstitutet i framtiden icke komme till användning. Inga fastighetsägare skulle våga inlåta sig på några servitutsupplåtelser med vetskap om, att servitutsförhållandet kunde hävas när som helst av den, till vars förmån servitutet inrättats. Jag håller före, att servitutsinstitutet borde komma till vidgad användning. Denna övertygelse har jag bibragts av företeelser i samband med avstyckning av jordbruk i Västerbottens län. Genom skogsbolagens ovilja och motstånd mot att vid avstyckningar tillsläppa erforderlig skogsmark, vilket motstånd i många fall vilar på skäl, som måste anses såsom fullt berättigade ur ekonomisk synpunkt, samt genom köparnas oförmåga att komma ut med kapitalet till inköp av skogsmark, hindras ofta nog önskvärda egnahemsbildningar. Däremot finnes anledning antaga, att, därest de nya jordbrukens behov av husbehovsskog och bete bleve tillgodosett genom servitut och detta finge tillmätas behörigt inflytande vid bedömning av frågan om tillstånd till avstyckning, skulle detta otvivelaktigt befrämja egnahemsbildningen. Härigenom skulle den, som jag anser, ännu ej lösta lagstiftningen i denna del rycka betydligt närmare sin lösning.

Om jag sålunda icke kan ansluta mig till den av motionärerna påyrkade lagändringen, förefaller det mig dock, som om servitutsinnehavarens rättigheter borde på något sätt skyddas genom bestämmelser, som i möjligaste mån skapade garanti mot ett äventyrande av servitutsrätten. Detta kunde måhända ernås i skogslagstiftningsväg.

Att skydd för skogsfångsservituten, om sådant ansåges erforderligt, lämpligast kunde vinnas genom ändringar i skogsvårdslagstiftningen och ej i jorddelningslagen har framhållits jämväl av *överlantmätnarna i Värmlands, Örebro samt Göteborgs och Bohus län*. Den sistnämnde har ifrågasatt lagstiftning härutinnan i analogi med lagen den 6 juni 1930 om begränsning av rätten att avverka skog å intecknad fastighet.

T. f. överlantmätaren i Gävleborgs län har anfört:

Inom detta län är förekomsten av servitutsrättigheter avseende särskilt skogsfång och mulbete synnerligen vanlig. Förrättningar avseende utbrytning av vederlagsmark för dylika rättigheter förekomma jämväl i mycket stor utsträckning. Endast sällan hava dock sådana förrättningar påkallats av den härskande fastighetens ägare och där så skett har i regel den tjänande fastighetens ägare vid förrättningen frivilligt medgivit utbrytningens genomförande.

Enstaka fall hava dock förekommit, där utbrytningen tvångsvis genomförts under motivering att servitutet äventyrats.

Det ligger i viss mån i sakens natur, att servitutshavaren i regel icke har stor nytta av att påkalla utbrytningsförrättning. Fördelarna av att, såsom fallet i regel är, fritt och obehindrat få för avsett ändamål nyttja den tjänande fastighetens skogsmarker äro så påtagliga, att utbrytning endast begäres, där särskilda omständigheter föranleda därtill. Det har

dock på sina håll anmärkts, att bestämmelsen, att frågan, huruvida vitsord att begära utbrytning skall tillkomma servitutets nyttjare, gjorts beroende av huruvida servitutet äventyras, är en från praktisk synpunkt mycket otillfredsställande bestämmelse, då ju möjlighet att pröva denna förutsättning i allmänhet icke kan ske förrän omständigheterna äro sådana, att servitutet icke längre kan nyttjas. Så torde i regel vara fallet beträffande skogsfångsservitut. Först sedan skogen blivit avverkad, kan man nämligen konstatera, att servitutet icke längre kan nyttjas, och då är det för sent. Enligt undertecknads mening lär emellertid en utvidgning av rätten att begära utbrytning knappast vara ägnad att på ett effektivt sätt undanröja bristerna. Förhållandet är nämligen det, att en servitutsrätt till sin natur är sådan, att den i allmänhet icke utan förfång kan utbytas mot ett markområde, som i värde motsvarar servitutet. En rättighet exempelvis att låta de kreatur, som kunna vinterfödas på en fastighet, beta på en annan fastighets skog kan i regel icke utan olägenhet utbytas mot äganderätten till en begränsad del av denna skog, enär därav skulle följa, att den härskande fastigheten finge en del av sin betesrätt omvandlad i en virkesproducerande kapitaltillgång. På enahanda sätt uppstå ofta svårigheter att utan förfång utbryta rätten till husbehovsvirke, enär en dylik rätt till 80 à 90 procent består i rätten till vedbrand under det att ett skogsskifte rätt skött lämnar en avkastning, som till cirka två tredjedelar består av sortiment, vilkas nyttjande till bränsle icke är försvarligt.

Nu lämnade exempel torde vara tillräckliga för att giva en antydan om några av de omständigheter, som föranleda att utbrytning av vederlagsmark för servitut icke kan ske utan förfång. Den omständigheten att man tillägger servitutsinnehavaren utsträckt rätt att begära utbrytning skulle alltså i ett stort antal fall bliva ett slag i luften, nämligen då utbrytningen icke kan genomföras utan förfång. Enligt undertecknads mening synes den garanti för servitutsinnehavarens okränkta bibehållande vid sina rättigheter, som föreliggande förslag åsyftar, icke stå att vinna på det sätt nu föreslagits.

Överlantmätaren i Västernorrlands län har anfört, bland annat, följande:

Först vill jag bringa i erinran att vad angår Västernorrlands län har vid upplåtelse av lägenheter i äldre tider i *mycket* stor utsträckning jämväl upplåtits rätt till skogsfång och mulbete eller endera. Det kan sålunda helt säkert utan överdrift sägas, att om upplåtelse för rent bostadsändamål undantages, avhandlingarna rörande upplåtelse av lägenheter å detta län under hela 1800-talet innehöllo, att med lägenheten skulle följa dylika servitutsrättigheter. Antalet lägenheter med sådana rättigheter å länet är sålunda mycket stort och torde helt säkert uppgå till ett femsiffrigt tal. Det är sålunda uppenbart, att bifall eller avslag å den i motionen framförda frågan har för detta län stor betydelse. — — —

Servituten i fråga äro å länet av synnerligen växlande omfattning. I stor utsträckning och detta särskilt vid tidigare upplåtelser hava de härskande fastigheterna erhållit, förutom rätt till mulbete, fulla servitutsrättigheter i skog, sålunda rätt till *allt* husbehovsvirke. Stundom stipuleras i grundavhandlingarna, att skogsrättigheterna skola utövas inom vissa ägotrakter. Ävenså kan det inträffa, att den härskande fastigheten äger rätt att uttaga exempelvis endast ved för husbehov, gärdslä eller

endast visst byggnadstimmer. Då det gäller rätt att taga ved till husbehov finnes i grundavhandling stundom bestämt, att därvid endast får tagas torra träd eller avfall efter avverkningar. I samband med upplåtande av lägenheter hava skogsbolagen, särskilt i senare tid, medgivit rättighet för den upplåtna lägenheten att taga ved och husbehovsvirke å stamfastigheten dock endast efter utsyning. I den mån servituten äro av sist omnämnd beskaffenhet föreligger från skogsvårdssynpunkt givetvis i regel ingen särskild nackdel av servitutens fortbestånd.

Enligt min mening måste man obetingat medgiva, att, där servituten omfatta fulla och oinskränkta skogsrättigheter, det måste från skogsvårdssynpunkt vara ett synnerligen stort intresse att servituten genom utbrytning i vederlagsjord eller eljes kunna bringas att upphöra. — —

Ju mera fullständiga och oinskränkta en lägenhets rättigheter särskilt i skogsfång äro, dess större framstår behovet även ur andra synpunkter än skogsvårdens att dessa servitutsrättigheter böra genom utbrytning eller eljes snarast bringas att upphöra. Särskilt för den tjänande fastigheten skulle det nog understundom vara en fördel om dylika rättigheter kunde bringas att upphöra på annat sätt än genom utbrytning i vederlagsjord. I den mån detta skulle kunna ske utan att det inverkar till verkligt men för den servitutsberättigade fastigheten vore däremot helt visst intet att säga. Men i regel är det så, att de torplägenheter, till vilka höra dylika servitutsrättigheter, icke hava egen skogsmark tillräcklig för lägenhetens husbehov. Har en dylik lägenhet inägor i den omfattning, att lägenheten måste vara att anse såsom för jordbruk tjänlig, vore det uppenbart icke lämpligt för fastigheten såsom sådan och icke i överensstämmelse med grundsatserna i jorddelningslagen, om servitutet kunde bringas att upphöra på annat sätt än genom utbrytning i vederlagsjord. — — —

Det kan icke frångås, och motionen är nog i viss mån belägg därför, att befintligheten av servitutsrättigheter i skogsfång och mulbete, särskilt där dessa rättigheter äro betydande, gärna medför irritation mellan ägarna av den tjänande och den härskande fastigheten och stör det goda förhållandet dem emellan. Om den tjänande fastighetens ägare exempelvis lägger sina avverkningar av en eller annan anledning omkring den servitutsberättigades lägenhet, försvåras och förökas måhända utnyttjandet av servitutet, utan att lägenhetsägaren kan påkalla utbrytning med mindre det visas att lägenhetens rätt äventyras. Lägenhetsägaren kan återigen, måhända i syfte att få den härskande fastighetens ägare att begära förordnande om servitutets utbrytning i vederlagsjord, uttaga sina rättigheter i skogsfång på ett för stamfastigheten allt annat än hänsynfullt sätt. — — —

Under åren från och med 1929 hava å länet i regel för varje år omkring 50 förordnanden för servitutsutbrytning av skogsfång och mulbete utfärdats. I flera fall har förrättning begärts av den servitutsberättigade lägenhetens ägare, och har vid förrättningens företagande den tjänande fastighetens ägare understundom medgivit utbrytningen. Så vitt jag kan erinra mig har icke i något fall förrättning kommit till stånd på den grund att det visats, att servitutet äventyrats. Att döma härav skulle beträffande Västernorrlands län skäl till ändring i enlighet med motionen icke föreligga, detta med särskild hänsyn till att statsmakterna så sent som år 1931 fattat ställning i frågan.

Ehuru enligt min ovan uttalade mening motionen knappast torde, åtminstone för närvarande, komma att bifallas, håller jag dock före, att

det enbart skulle vara till nytta, om på grund av motionen utredning igångsattes för klarläggande av de spörsmål rörande servitut i skogsfång och mulbete, varav det i motionen upptagna omfattar allenast en om ock viktig del. Helt visst komme en dylik utredning att sätta sina spår i lagstiftningen och skulle i varje fall bliva till ovärderlig tjänst ej mindre för de jordägare, som därav äro berörda, än även för fastighetskrediten samt framför allt för de tjänstemän, som i sin gärning hava att taga en ingripande befattning med dessa i många avseenden så svårbedömda frågor, beträffande vilka uppfattningarna i väsentliga delar visa synnerligen stora skiljaktigheter.

Lantmäteristyrelsen har avslutat sitt yttrande i följande ordalag:

Av överlantmätarnas yttranden synes framgå, att motionärernas farhågor äro överdrivna, och att några omständigheter icke tillkommit, som kunna anses hava bragt saken i annat läge, än den hade vid genomförandet av 1931 års lagändring. Detta överensstämmer också med lantmäteristyrelsens egen erfarenhet. En lagändring i enlighet med motionen skulle, såsom överlantmätaren i Kopparbergs län framhållit, säkerligen bliva ett kraftigt hinder mot bildande av skogsfångs- och mulbetservitut, enär fastighetsägarna måste antagas bliva mycket obenägna att upplåta dylika rättigheter, om utbrytning av servitutet omedelbart kunde påkallas. Frågan om den föreslagna lagstiftningens lämplighet beror alltså i viss mån på, om man anser en sådan utveckling lycklig eller icke. Uppenbart är att denna fråga har ett mycket nära sammanhang med den utredning, som till följd av riksdagens skrivelse den 24 mars 1933, nr 206, genom nådigt beslut den 28 augusti 1933 uppdragits åt sociala jordutredningen, vilken utredning har till ändamål bland annat att undersöka lämpligheten av de i 19 kap. 3 § jorddelningslagen meddelade bestämmelser rörande skogstilldelning vid avstyckning. Vid övervägande av de olika möjligheter till uppmjukning av dessa bestämmelser, som kunna stå till buds, torde sociala jordutredningen knappast kunna undgå att taga ståndpunkt till frågan om lämpligheten av att, för inskränkning eller undvikande av skogstilldelning, medgiva rätt till bildande av skogsfångsservitut vid avstyckning. Det synes därför styrelsen under alla omständigheter lämpligt, att resultatet av berörda utredning avvaktas, innan lagändring vidtages i motionens syfte.

Vad motionärerna anfört ifråga om svårigheten att, innan avverkning skett, avgöra om ett skogsfångsservitut äventyras eller icke äger givetvis sin riktighet. På den grund och då lantmäteristyrelsen i likhet med t. f. överlantmätaren i Gävleborgs län är av den uppfattning, att utbrytning av servitut, varom här är fråga, nästan alltid medför minskning av servitutets värde, anser styrelsen den servitutsinnehavaren nu medgivna rätten att påkalla utbrytning av servitut icke utgöra något fullt effektivt skydd för servitutsrätten. Men av sistnämnda skäl kan icke heller den av motionärerna föreslagna lagändringen antagas medföra åsyftad nytta. Ett bättre skydd för skogsfångsservituten skulle däremot, såsom vissa överlantmätare framhållit, kunna vinnas genom att i skogsvårdslagen infördes ett stadgande av innehåll, att å fastighet, som belastas av skogsfångsservitut, avverkning av skog ej får så verkställas, att servitutet äventyras eller dess begagnande avsevärt försvåras. Om några åtgärder skola vidtagas för skyddande av skogsfångsservituten, anser styrelsen därför denna utväg böra i första hand undersökas.

Beträffande det av lantmäteristyrelsen omnämnda, den 28 augusti 1933 till sociala jordutredningen överlämnade uppdraget må nämnas följande.

I en motion, I: 197, hemställde herr *Lindhagen* vid 1933 års riksdag, att riksdagen måtte hos regeringen begära förslag till sådan ändring i 19 kap. 3 § jorddelningslagen, att mindre jordbruk även på skifteslagstiftningens väg skulle fullständigast och utvidgas i möjligaste mån med odlingsmark och även erhålla en tilldelning av husbehovsskog, som svarade mot jordbrukets sålunda ökade utvecklingsmöjligheter.

I en motion, II: 355, hemställde herr *Johansson* i Edsbyn, bland annat, att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, om nuvarande bestämmelser i jorddelningslagen äro betryggande för att jordbrukslott vid avstyckning erhåller så mycket skog, att jordbrukets framtida existens icke äventyras på grund av ägarens oförmåga att bygga och underhålla gården utan tillskott av s. k. stödskog, åtminstone i Norrland med riklig skogstillgång.

På förslag av *andra lagutskottet* (utlåtande nr 18) beslöt riksdagen (skrivelse nr 106) att hos Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning, huruvida och i vad mån tillämpningen av 19 kap. 3 § jorddelningslagen jämte därmed sammanhängande lagrum varit gynnsam för bildande av bärkraftiga jordbruksfastigheter, vid vilken utredning särskilt avseende borde fästas å verkningarna av gällande praxis i fråga om tilldelning av erforderliga ägoslag.

Den 28 augusti 1933 uppdrog *Kungl. Maj:t* åt sociala jordutredningen att verkställa den av riksdagen begärda utredningen. Vid föredragning av riksdagens skrivelse i statsrådet anförde *chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Sköld*, bland annat, att sociala jordutredningen för nödiga uppgifters insamlande och frågans handläggning i övrigt torde böra samråda och samarbeta med lantmäteristyrelsen. Utredningen torde för ärendets behandling böra förstärkas med en på jorddelningsväsendets område speciellt sakkunnig person.

Chefen för jordbruksdepartementet har sedermera den 23 september 1933 anmodat generaldirektören i lantmäteristyrelsen O. H. Malmberg att såsom utredningsman deltaga i sociala jordutredningens behandling av förenämnda ärende.

Till fullgörande av ifrågavarande uppdrag har sociala jordutredningen infordrat yttranden från, bland andra, ordförandena i ägodelningsrätter, överlantmätare och distriktslantmätare i riket. I åtskilliga av de till utredningen i anledning härav inkomna yttrandena har den frågan diskuterats, huruvida det icke kunde vara lämpligt att vid avstyckning för jordbruksändamål bereda avstyckningen erforderlig skogstilldelning och betesmark genom att bilda skogsfångs- och mulbetesservitut i sådana fall, då tilldelning med äganderätt av erforderlig mark för skogsfångs- och betesändamål av en eller annan anledning icke lämpligen låte sig göra. I yttrandena hava härutinnan olika meningar kommit till uttryck.

Ifrågavarande ärende är för närvarande beroende på sociala jordutredningens prövning.

I förevarande sammanhang må omnämnas, att sociala jordutredningen i augusti 1932 företagit en studieresa i Västernorrlands, Jämtlands och Gävleborgs län, närmast i syfte att införskaffa material till utredning rörande spörsmålet om ökade möjligheter för lantarbetare, skogsarbetare, hemmansägare-, arrendators- och småbrukaresöner samt andra mindre bemedlade härför lämpliga personer att erhålla egna jordbruk. Utredningen sammanträffade därvid med åtskilliga personer ur nämnda kategorier ävensom med ett antal representanter för markägare och kommunala myndigheter. Beträffande tilldelning av skog och betesmark till de ifrågasatta jordbruken uttalades därvid i vissa fall den mening, att behovet därutinnan lämpligen kunde tillgodoses genom skogsfångs- och mulbetesservitut, under det att det i åtskilliga fall framhölls, att dylika servitut icke borde bildas.

Slutligen må anföras, att lantmäteristyrelsen den 4 mars 1929 utfärdat anvisningar rörande förrättningar för utbrytning av servitut (styrelsens så kallade cirkulärserie nr 14). Under rubriken »allmänna anvisningar» anföres bland annat:

Sedan förrättningsmännen utrett servitutets omfattning, bör till behandling upptagas frågan, huruvida utbrytning kan ske utan någons förfång. Vid övervägande härav bör bland annat tagas i betraktande, huruvida lämplig och närbelägen vederlagsjord finnes att tillgå, huruvida till formen lämpligt skifte kan utläggas, och om vägförbindelse till vederlags-skiftet finnes eller lämpligen kan anordnas. Prövning bör ock ske, huruvida servitutsutbrytningen skulle komma att för den tjänande fastigheten medföra splittrade eller till formen olämpliga ägor, eller om genom densamma särskild nyttighet av betydelse, ex. vattentillgång, skulle frångå fastigheten. — — — För utbrytning av rätt till skogsfång eller mulbete utan samband med skifte fordras, att utbrytningen medför nytta; såsom sådan är att räkna bland annat, att utbrytningen bereder ökade möjligheter till rationell skogsskötsel eller beteskultur.

Utskottet.

Vid behandling år 1931 av förslag till ändrade bestämmelser rörande rätt för den härskande fastighetens ägare att erhålla utbrytning av servitut utan samband med skifte anförde utskottet, att ett stadgande, som tillerkände den härskande fastighetens ägare samma rätt som den tjänande fastighetens ägare att påkalla sådan utbrytning, icke väl skulle låta förena sig med grundsatsen om avtals förbindande verkan. Gentemot invändning därom, att den tjänande fastighetens ägare trots att servitutsavtal ingåtts dock tillerkänts rätt att under vissa förhållanden påkalla dylik utbrytning, framhöll utskottet, att befogad anmärkning mot en sådan bestämmelse icke kunde göras, då en utbrytning alltid för den servitutsberättigade medförde, att den relativt svagare servitutsrätten utbyttes

mot den starkare äganderätten. Utskottet anförde vidare, att, därest ett stadgande skulle införas, att den servitutsberättigade utan samband med skifte skulle äga påkalla utbrytning av avtalsservitut, detta skulle innebära, att det system med servitutsupplåtelse, som avsetts med bestämmelserna i 1925 års kungörelse angående allmänna grunder för upplåtande av kolonat å kronoparker i Norrland och Dalarna samt i 1929 års kungörelse angående upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m., och som i talrika fall kommit till tillämpning, skulle motverkas.

Utöver vad utskottet år 1931 anført må framhållas, att fastighetsägarna icke torde våga inlåta sig på servitutsupplåtelse, om möjlighet förefunnnes därtill, att den servitutsberättigade när som helst kunde få servitutsrätten upphävd och ersatt med äganderätt till viss mark.

Då motionärerna yrka, att den härskande och den tjänande fastighetens ägare i fråga om utbrytning av servitut skola hava samma rätt, framgår för övrigt ej klart, om meningen är, att sista punkten i första stycket av 3 § i 20 kap. jorddelningslagen skall utgå eller icke. I nämnda punkt föreskrives, att utbrytning må ske på yrkande av den härskande fastighetens ägare, där det visas att servitutet äventyras. Genom detta stadgande har sålunda den härskande fastighetens ägare tillerkänts en rätt till utbrytningen utöver vad som tillkommer den tjänande fastighetens ägare.

De yttranden, som i anledning av de nu förevarande motionerna avgivits av lantmäteristyrelsen ävensom av flertalet överlantmätare i riket, och för vilkas huvudsakliga innehåll redogörelse lämnats här ovan i utlåtandet, finner utskottet bestyrka, att vad utskottet år 1931 anført fortfarande äger giltighet. I motionerna eller i övriga yttranden av överlantmätare hava ej heller anförts skäl, som kunna föranleda utskottet att ändra sin år 1931 intagna ståndpunkt.

Med hänsyn till vad utskottet ovan anført finner sig utskottet böra avstyrka ett antagande av det föreliggande lagändringsförslaget.

Utskottet finner ej heller, att anledning förefinnes för riksdagen att hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning rörande det förslag, som i motionerna framlagts.

På grund härav får utskottet hemställa,

att förevarande motioner, I:141 och II:296, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 10 april 1934.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *K. G. Westman, Sam Larsson, Gustaf Tamm, Lindhagen, P. Sandström, Norman, Olof Carlsson* och *Karl Bodin*;

från andra kammaren: herrar *Magnusson* i Kalmar, *Hage, Johanson* i Hallagården, *Olovson* i Västerås, *Hansson* i Trollhättan, *Sandström* i Nyland, *Hillgård* och *Sandberg*.

Reservationer:

I) av herrar *Hage, Olof Carlsson, Norman, Magnusson* i Kalmar, *Olovson* i Västerås och *Hansson* i Trollhättan, vilka anfört följande:

I de väckta motionerna har bland annat framhållits, att gällande lag icke på ett tillfredsställande sätt utgör skydd mot att ett skogsservitut äventyras till nackdel för servitutsinnehavaren. Detta äventyrande kan ske därigenom, att ägaren till den s. k. tjänande fastigheten avverkar skog i sådan utsträckning, att rätten till byggnadsvirke och vedbrand icke kan utnyttjas av servitutsinnehavaren. Med hänsyn härtill föreslås motionärerna en lagändring, som skulle innebära, att innehavare av servitut skulle erhålla samma rätt i fråga om utbrytning av servitutet som innehavaren av den fastighet, på vilken servitutet vilar.

Ett sådant yrkande — grundat på bestämda påståenden att skogsservitut i många fall äventyras, utan att gällande lag kan förhindra detta — har förut avslagits av riksdagen. Med hänsyn bland annat härtill har inom utskottet till diskussion upptagits den frågan, om förhindrandet av servitutets äventyrande skulle kunna ske på någon annan väg. Härvidlag har från vissa överlantmätare ävensom av lantmäteristyrelsen framförts den tanken, att gällande skogsvårdslag skulle kunna kompletteras med bestämmelser i nämnda hänseende. Ävenså har framförts den tanken, att 3 § i 20 kap. av lagen om delning av jord å landet skulle kunna erhålla en sådan avfattning, att det utsades, att utbrytande av servitut skulle kunna ske på yrkande av servitutsinnehavaren ej blott där det visas, att servitutet äventyras, utan även där det finnes risk för eller på anförda skäl kan göras troligt, att servitutet kommer att äventyras. En utformning av lagstiftningen i en dylik riktning förutsätter emellertid en närmare utredning *dels* rörande i vilken utsträckning i motionen antydda fall av servitutets äventyrande ägt rum, *dels* även huru en lagtext av ungefärligen ovannämnda innehåll närmare borde utformas. En sådan utredning torde kunna, om så anses lämpligt, ske genom »sociala jordutredningen», vilken torde syssla med en del närliggande spörsmål.

Det hemställas alltså,

att riksdagen med anledning av motionerna I: 141 samt II: 296 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, huruvida och på vilket sätt en lagstiftning av här antytt slag till skydd för innehavare av servitut måtte komma till stånd.

II) av herr *Lindhagen*, som anfört:

Två motionärer i första och tio i andra kammaren ha yrkat:

»att riksdagen måtte besluta sådan ändring av 3 § 20 kap. lagen om delning av jord på landet, att innehavare av servitut må erhålla samma rätt i fråga om utbrytning, som innehavaren av den fastighet, från vilken servitutsrätten utgår».

Motionerna 1931 och 1934.

Enahanda yrkande framställdes av mig år 1931 i anledning av propositionen om sådan ändring av förenämnda lagrum, som sedan blivit gällande lag. Nämnda år tillerkändes nämligen företrädesvis ägaren till den »tjänande» fastigheten — i detta fall gemenligen de *stora skogsfastigheterna* — rätt att påkalla utbrytning av servitut i skogsfång och mulbete, som tillagts den »härskande» fastigheten — i detta fall gemenligen *småbruk*.

Mot andra lagutskottets hemställan (nr 3) om bifall till propositionen avgavs då reservation av herrar *Hagman, Lindhagen, Hage* och *Molander*, vilka förordade följande lydelse av lagrummet:

»Besväräs fastighet av servitut, bestående i rättighet till skogsfång och mulbete eller endera av dessa rättigheter, må på yrkande av ägaren till fastigheten eller av ägaren till den fastighet, till vars förmån servitutet gäller, servitutet utan sammanhang med skifte utbrytas, där det finnes medföra nytta och kunna ske utan någons förfång.»

Till stöd för detta förslag avgavs av *Lindhagen* bilagda yttrande (*Bilaga*). Dess innehåll aberopas till bemötande av utskottets återgivande av ämbetsverks och egna tidigare och i detta ärende anförda skäl. Vad som i anslutning till framlidne byråchefen *Hamrins* uppfattning inom lantmäteristyrelsen anförts till stöd däremot för motionernas förslag återfinnas knappast i utskottets betänkande. Där vissa överlantmätare sagt sig sympatisera med motionerna, har generaldirektör *Malmberg* (lantmäteristyrelsen) fått tillfälle att i betänkandet kort tillrättalägga deras uppfattning eller ifrågasätta deras auktoritet.

Ehuru motionärerna sälunda i sitt yrkande ånyo framfört principfrågan i hela dess vidd, ha de i sin motivering åberopat särskilda erfarenheter av småbrukarna såsom den förnämsta anledningen därtill. Dessa skäl äro ock förtjänta att likaväl som ämbetsverkens utlåtande återgivas

i betänkanudet, så att man även i det får veta vad det närmast är fråga om. Deras opinion är ock byggd på småbrukares erfarenheter och ej på ämbetsverks antaganden. Motiveringen lyder:

»Sedan denna lag tillkom, har ett stort antal fastighetsägare, vilkas fastigheter varit besvärade av sådant servitut, använt sig av densamma.

Det har emellertid visat sig, att lagen icke skyddar innehavaren till servitutsrätten på sätt som önskligt är. Många, som inneha rätt till servitut, framför allt rätten till byggnadsvirke och vedbrand, ha i många fall fått denna sin rätt i viss mån äventyrad. Detta sker i allmänhet när ägaren till den så kallade tjänande fastigheten avverkar all den skog han efter utsyning av skogsvårdsstyrelsen äger rätt att avverka.

Någon möjlighet att förhindra en sådan avverkning förefinnes icke. 'Utbyggnad må ock ske på yrkande av denna fastighets ägare där det visas att servitutet äventyras.' Att bevisa ett sådant äventyrande är emellertid mycket svårt, då man först efter avverkningen har bevis här för.

En stor del av torp och lägenhetsägare med servitutsrätt har under de senaste två åren, sedan utbyggnadsrätten för innehavaren av den tjänande fastigheten tillkom, fått sina i laga ordning köpta och in-tecknade rättigheter så försämrade, att en ändring till deras skydd enligt vår mening är ovillkorligen påkallad.»

Motionärerna, som närmast representera småbruket och dess erfarenheter, ha sålunda intygat vad som ock i bygderna överklagats ända sedan sekelskiftet, nämligen att de stora skogsägarna särskilt genom avverkningar äventyra servitutsrätt till byggnadsvirke och vedbrand. Man kan ju ej heller vänta annat, när statsmakten ej skyddar de meniges magra rättigheter mot skogsägarnas och ämbetsverkens förenade och även i riksdagen starkt företrädde formationer. Var och en förstår, att bevisning om ett sådant äventyr ej kan ske, förrän det är för sent. Detta har ock i det stora hela till och med vederbörande ämbetsverk mer eller mindre villigt medgivit.

Det upplyses ock av utskottet, att de stackars servitutsberättigade några gånger sökt gå till domstol med växlande framgång och en gång har målet fullföljts ända till högsta domstolen, som förklarat bevisningen ej vara tillräcklig. Rättslöshet således. Motionärerna mena väl då och med fog, att om en servitutsberättigad fick likställd rätt med den mäktige skogsägaren, skulle han få tillfälle att i tid, då han vädrade fara, kunna få utbyggnaden till stånd, innan det blir för sent.

Motionärerna tillägga, att, sedan utbyggnadsrätten kom till stånd, en stor del av torp och lägenheter fått sina köpta och in-tecknade servitutsrätter så förändrade, att ett skydd ovillkorligen vore påkallat. De synas mena, att den medgivna rätten uppmuntrat till avverkning och att sedan begärts utbyggnad av servitutsrätten, vilket ej kunnat ske annat än genom tilldelande av avverkad mark, som först efter en lång uppväxttid kunde bereda någon ersättning för vad som tillkommit den servitutsberättigade. Eller också mena de, att även om sådan avverkning ej skett,

så ha de tilldelats så liten ägorymd för virkesfånget att vad som kunde tillgodogöras på densamma för årligt husbehov icke motsvarade vad som enligt servitutet tillagts dem. Bägge äventyren äro enligt erfarenheten och sakens natur icke osannolika, icke minst det sista. Även bakom dessa motioner ruva intressekonflikterna mellan *det stora skogskapitalet* med dess övervägande inflytande samt *det lilla beroende ofullständiga jordbruket*, som i denna tid har så få vänner, när det gäller kampen om skogen, dess *odlingslägenheter* och *husbehovsvirke*.

Motionerna år 1933.

Ur denna synpunkt väcktes av mig och Johansson i Edsbyn år 1933 av lagutskottet ovan återropade motioner (sid. 15). Utskottet tillstyrkte (utlåtande nr 18) enhälligt en skrivelse i motionens syfte. Detta gick ut på att utröna, i vad mån vid utbrytning av mindre jordbruk de vederbörligen fulländades med *odlingsmark* och *husbehovsskog*.

Olika uppfattningar lågo dock bakom denna utskottets enighet. Den ena var vakthållningen kring jordbrukets behöriga andel i skogens möjligheter till odling och gagnvirke. Den andra var att i skogsägarnas intresse mer eller mindre inskränka på sådana tilldelningar eller alldeles upphäva dem.

På grund av min erfarenhet av den sistnämnda ståndpunkten och dess nu återkommande inflytande ansåg jag mig uppfordrad att till utskottets betänkande foga ett *program för utskottets hemställen under följande kapitelrubriker*: Striden mellan industri och jordbruk om skogen; Förebyggande av ofullständiga jordbruks tillkomst genom skifteslagstiftningen; Norrländska ägostyckningslagen; Begreppet stödskog; 1926 års jorddelningslag och dess följdförfattningar; Jordkommissionernas och lantmäteristyrelsens artskilda direktiv: Kontrollen på jorddelningslagens tillämpning; Skogsintressets dominerande inflytande på direktiven; Exempel på avstyckningar enligt jorddelningslagen; Sammanläggning av fastigheter å landet; Sammanfattning.

I programmet erinrades, att i regel avgöres avstyckningen på tu man hand av skogsägaren och lantmätaren under ledning av den förres ivriga önskningsar samt de möjligheter till ett mycket långt tillmötesgående, som 1927 års kungörelser och lantmäteristyrelsens direktiv till lantmäternas medgiva, ja till och med påbjuda. Framställningen slutade med följande: »Frågan gäller, om nu genom skogsintressets härskande ensyn på tingen skola även på skiftesväsendets väg mitt inför våra ögon under en generation *tillskapas ytterligare ofullständiga jordbruk i hela landets skogsbygder*, till och med i de nordligare delarna av riket. Vi stå inför en väldig social angelägenhet och ett stort ansvar. Det är marken ensam, som helt talar sanningens språk, icke intressena, experterna, papperen och kartorna.»

Farhågornas besannande.

Farhågorna besannades redan vid 1933 års riksdag genom andra lagutskottets utlåtande nr 33 på motion av herrar Tamm och Elof Andersson. De hade förordat en »uppmjukning» av dispensbestämmelserna i lagen om förbud i vissa fall att förvärva fast egendom i syfte närmast för de större skogsägarna att kunna arrondera sina ägor. Om det tilläts endast i undantagsfall kunde den ifrågasatta uppmjukningen bliva tämligen ofarlig. Men med kännedom om tidens nya anlopp på det lilla ofullständiga jordbrukets rätt att behålla och tilläggas odlingsbar mark och husbehovsskog, nödgades jag för granskning av den situation i jordreformen, som karakteriserades av motionen och utskottets tillstyrkan, giva en återblick på utvecklingens växlingar. Det skedde under *följande kapitelrubriker*: Vem bör äga de stora skogarna; Den övre världen; De självägande bönderna; Den undre världen; Aldrig rätt till arrondering genom lag för det jordlösa jordfolket; Alltid rätt till arrondering för det industriella jordmonopolet; Skogsskiften med olämplig form och läge; Frigörelsen från inteckningar; Yrkanden.

I det sociala lagutskottets förevarande betänkande överskuggas utredningen på övligt sätt av »*vederbörande ämbetsverks*» syn på tingen. Grundlagen föreskriver nämligen, att deras tillåtanden skola infordras. Det skedde av skräck för konungens envælde men har i stället allt mer bidragit till ämbetsverkens envælde. I utlandet lär, enligt vad jag från konstitutionsutskottets ordförande erfarit, någon dylik bestämmelse ej finnas i författningarna. Ju högre upp man hos oss nalkas rangskalorna, ju fjärrare befinner sig självfallet verket från det folk, vars bekymmer och svårigheter i livet mest och bäst kännes av dem, som bära den sko, som klämmer. Men från de senare infordras inga utlåtanden.¹ Detta är en av orsakerna till, att grunden av tingen försummas och de så kallade lösningarna klappa på stängda dörrar.

I detta fall föreligger en härva av splittrade meningar, byggda på förmodanden samt på motsägelser, som icke få någon förklaring. Än synes motionens yrkande vara förtjänt av beaktande, än bestrides, att ett sådant beaktande kan komma ifråga. Än förklaras, belyst ibland med siffror, att upplåtelser med servitut och utbrytningar av dem äro talrika, än förnekas detta. Eller ock säges, att förekomsterna äro så ringa, att de ej ha någon betydelse exempelvis för länet. Än medges, att servitut kan på uppgivet sätt äventyras och att det är svårt att bevisa, innan det är för sent. Men inget botemedel anvisas.

Än föreställer man sig, att botemedlet möjligen är att finna i en tillämpning av 5 § i allmänna skogsvårdslagen eller någon omarbetning av detta lagrum. Såsom av flera ledamöter inom utskottet upplystes, kan

¹ Se jordkommissionens betänkanden del VI sid. 482 o. f. jämte där återopade motioner år 1923 i riksdagens första kammare.

skogslagstiftningen icke reglera tillämpning av skiftande civilrättsliga avtal om servitut. Deras utbrytning tillhör skifteslagstiftningen och domstolarna. Men på det rätta stället får nu under inga förhållanden någon hänsyn tagas. Därmed ha de, som förordade hänsyn allenast i skogslagstiftningen, hamnat i utskottets uppfattning, att ingenting behöver åtgöras. Onödiga privilegier för skogskapitalet är på sin plats. Menige mans bästa är däremot icke alltid den yppersta lagen.

Lantmäteristyrelsen.

Lantmäteristyrelsen har, i motsats till lantbruksstyrelsens men i överensstämmelse med domänstyrelsens inlägg i det föregående ärendet, nu i detta ärende kommit till nedannämnda resultat grundade på överlantmäternas yttranden. Det har icke, säger styrelsen, i något län försports en något allmännare klagan. På grund av den obetydliga förekomsten av skogsfångsservitut är den ifrågasatta lagändringen av ringa betydelse för länen utom de norrländska, där dylika servitut äro vanliga.

Häremot må erinras, hurusom styrelsen har förbisett, att ett servitutsavtal grundar individuella rättigheter, som det åligger rättsordningen att skydda, oavsett om de till antalet äro få eller många. Någon kollektiv rätt för ett län finnes icke. Överlantmäterna ha ock liten kännedom om vad som tyst försiggår i skogarnas gömslen i landet. Människorna ha icke heller förstånd eller tillfälle att till högre vederbörande framföra klagomål. Men riksdagen har genom motioner och jordkommissionsutredningar försport sådana klagomål både i gångna tider och de närvarande.

Motionärernas farhågor äro överdrivna konstaterar lantmäteristyrelsen såsom mig synes obetänksamt.

Sedan ingår emellertid lantmäteristyrelsen klagörande på huvudsaken. En lagändring skulle, säger styrelsen, utgöra ett kraftigt *hinder mot bildande av skogsfångst- och mulbetesservitut*, enär fastighetsägarna måste antagas bli mycket obenägna att upplåta dylika rättigheter. Frågan beror på om man anser en sådan utveckling lycklig eller icke. Frågan har ett mycket nära sammanhang, säger styrelsen, med den utredning, som till följd av riksdagens skrivelse den 24 mars 1933 uppdragits åt sociala jordutredningen. Denna har till ändamål bland annat att undersöka lämpligheten av de i 19 kap. 3 § jorddelningslagen meddelade bestämmelser rörande skogstilldelning vid avstyckning. Vid övervägande av de olika möjligheter till »uppmjukning» av dessa bestämmelser kan sociala jordutredningen knappast undgå att taga ståndpunkt till *frågan om lämpligheten av att för inskränkning eller undvikande av skogstilldelning medgiva rätt till bildande av skogsfångstservitut vid avstyckning*. Under alla omständigheter bör, slutar styrelsen, denna utredning avvaktas, innan lagändring vidtages i motionernas syfte.

Detta är klart språk. Lantmäteristyrelsen eller med andra ord general-

direktör Malmberg lutar åt en renässans av de gamla skogsindustriella kraven, att småbruket helst icke skall förses med egen husbehovsskog utan sättas i beroende av enskilda industriens gunst och nåd. *Därför* är det just också viktigt, att någon utbrytningsrätt av servitut ej tillerkännes småbrukaren.

Utskottet har vidare upplyst (sid. 15), vilket varit mig obekant, att vid föredragning av riksdagsskrivelsen jordbruksministern anför, att sociala jordutredningen för nödiga uppgifters insamlande och frågans handläggning i övrigt borde samarbeta med lantmäteristyrelsen. Utredningen borde därför förstärkas med »en på jorddelningsväsendets område speciellt sakkunnig person». Sedermera har jordbruksministern utsett generaldirektör Malmberg att såsom utredningsman deltaga i sociala jordutredningens behandling av nämnda ärende.

Mina farhågor över riksdagens på min motion till skenet enhälliga skrivelse 1933 har gått i uppfyllelse. Motionärernas syfte var att skogstilldelningen stärktes och vidhölls både i princip och praktik till sitt behöriga mått såsom hitintills fastslagits *böra* ske. Det vid utskottets utlåtande i nämnda ärende fogade program har närmare utrett denna angelägenhet och beläggen på dess försummande. Motionärernas syfte har nu redan i första förberedelserna — liksom i den hitintills förverkligade jordpolitiken till stöd för det lilla jordbruket — undanskjutits och lämnat rum för de nya storindustriella strömningarna.

Idealet blir väl sålunda väsentligen att få återgå till 1896 års ägostyckningslags fria avstyckningar *utan tilldelning av odlingsmark och skog*. Denna lag var just, såsom 1901 års norrlandsmotion närmare utvecklade, tillkommen för att på det sättet undantränga den självständiga jordbrukarklassen. Mot denna lag och dess avsikter reste sig det menige folket. Till och med lantmäterikåren trädde fram vid den tiden för denna resning.¹ Men tiderna förändras och institutionerna ofta med dem.

Den viktigaste lagstiftningen.

Motionerna av 1933 utgingo ifrån, att lantmäteriväsendet i nuvarande tidsströmning icke kan antagas vara tillräckligt lagt och specialiserat på sociala jordfrågans problem. Icke heller äro lantmätare nödvändigtvis de främsta specialisterna på markens avkastningsförmåga och skogsvård. Det är väl därför lantmäteristyrelsen till skillnad från norrlandskommittén och jordkommissionen självtaget utan stöd av lag, såvitt jag förstår, propagerar för att tilldelningarna av odlingsmark och husbehovsskog sättas i underkant (se programmet vid reservationen till lagutskottets förenämnda utlåtande 1933). Nu ifrågasätter lantmäteristyrelsens chef, tillika adjungerad i sociala utredningen för 1933 års begärda utredning, om ej »för undvikande av skogstilldelning» lämpligare vore

¹ Se Norrlandsmotionen 1901 i andra kammaren nr 142 sid. 33.

att »uppmjuka» 19 kap. 3 § jorddelningslagen med rätt att i stället medgiva skogsfångsservitut.

Snarare behövs väl, särskilt till lantmäteriets ledning, klargöras, att tredje stycket i nämnda lagrum avser, såsom även blivit uttalat vid lagens tillkomst, tilldelning av *tillräcklig odlingsmark* och *skogsmark* med äganderätt för att anskaffa de i lagrummet åsyftade *ökade utkomstmöjligheterna* för den jordbrukande befolkningen.

Därtill kommer en annan viktig sak. De nu ifrågakvarande skogsservituterna äro förmodligen till stor del, kanske de flesta, tillkomna vid avstyckningar från bolagsdomäner av gamla jordbruk i Norrland före norrländska ägostyckningslagens antagande 1905 och dess utsträckning till Värmland 1917. De erhöilo enligt medgivande av 1896 års förenämnda ägostyckningslag föga eller ingen odlingsmark och husbehovsskog med äganderätt.

Dessa jordbruk äro i eminent mening »ofullständiga». På statsmaktens dagordning står nu ostridigt fullkommandet eller stärkandet av ofullständiga jordbruk. Det vore väl då en angelägenhet av vikt att ställa utbrytningen av deras skogsservitut i samband med ett sådant fullkomnande, ifall detta ej anses böra stanna bara på papperet. Detta — fullkommandet nämligen — kan ske genom en rationell lagstiftning för genomförande av berörda statsuppgift. De oavslutligt i jordkommissioner, motioner och även propositionsvis gjorda framställningarna härom borde väl av fosterlandskärleken någon gång effektueras. Menige mans bästa är ju som bekant också den yppersta lagen. Då kunde samhället i de nu ifrågakvarande fallen åstadkomma, att dessa ofullständiga jordbruk omsider erhöilo odlingsmark mot ersättning och sitt redan betalda skogsfång utbrutet utan ersättning och eventuellt kompletterat mot ersättning.

Anser sig statsmakten åter under lantmäteristyrelsens, jägmästaren Nils Schagers med fleres ledning (se programmet vid utskottets utlåtande nr 18 för 1933, sid. 22 o. f. samt 25 o. f.) böra återgå mer eller mindre till 1896 års ägostyckningslags tankar, så kommer även sanningen i förste lantmätarens i Västerbottens län yttrande år 1900 till sin rätt: »Styckningsändamålet», sade han, »är här överhuvud att fränskilja inägorna från skogsmarken utan att fråga efter, om någon befolkning på dem skall kunna existera. Ja, meningen är väl sällan eller aldrig att så skall ske.»

Hemställan.

På grund av vad ovan anförts hemställes:

att riksdagen med anledning av förevarande motioner ville

1) för sin del antaga följande ändrade lydelse av 20 kap. 3 § lagen om delning av jord på landet:

»Besvärans fastighet av servitut, bestående i rättighet till skogsfång och mulbete eller endera av dessa rättigheter, må på yrkande av ägaren till fastigheten eller av ägaren till den fastighet, till vars förmån servitutet gäller, servitutet utan sammanhang med skifte utbrytas, där det finnes medföra nytta och kunna ske utan någons förfång.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1934.»;

2) eller, om detta ej kan nu bifallas, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära betryggande åtgärder genom lag eller annorledes i syfte att ifrågavarande servitutsrätter ej må på det ena eller andra sättet äventyras;

3) hos Kungl. Maj:t — såsom tillägg till riksdagens förenämnda skrivelse år 1933 (sid. 21) — särskilt begära undersökning, i vad mån de utbrytningar av servitut utan sammanhang med skifte, som hittills ägt rum, tillförsäkrat den berättigade fastigheten fullgod gottgörelse för vad genom servitutet upplåtits.

Bilaga.

Herr Lindhagens yttrande till stöd för det genom reservation av herrar Hagman, Lindhagen, Hage och Molander mot andra lagutskottets utlåtande nr 3 vid 1931 års riksdag framlagda lagförslaget.

»I förevarande fall verka de legala uttrycken 'den härskande' och 'den tjänande fastigheten' något vilseledande. Den härskande fastigheten utgöres merendels av torp och andra småbruk och den tjänande fastigheten av den större domänen, från vilken den förra blivit utbruten.

Under den förberedande utredningen har en av de två s. k. sakkunniga föreslagit, att den servitutsberättigade skulle likställas med ägaren av den tjänande fastigheten. Båda skulle således kunna begära utbrytning 'om det finnes medföra nytta och kunna ske utan förfång'. Detta förbehåll kan ju innefatta mycket, och det innebär väl en fullt uttömmande och tillräcklig garanti för båda fallen.

Varför skola då ej båda ägarne kunna erhålla detta vitsord?

Jo, därför att det icke skulle låta väl förena sig med grundsatsen om avtals förbindande verkan. Men den grundsatsen brytes ju till förmån för den större tjänande fastigheten. Man måste fråga sig, varför den mindre, servitutsberättigade fastigheten ensam skall sota för nämnda grundsats om avtals förbindande verkan. Utskottet svarar, att detta privilegium för den större fastigheten är befogat, därför att en sådan utbrytning 'alltid för den servitutsberättigade medför, att den relativt sva-

gare servitutsrätten utbytes mot den starkare äganderätten'. Alltså, det är nu sakligt sett inte vidare fråga om avtals helgd. Den tjänande fastigheten får bryta avtalet icke blott därför att han anser sig ha fördel därav utan även därför att den servitutsberättigade därigenom vinner fördelen att begåvas med en äganderätt. I förbigående sagt kan denna förläning bli betungande. För servitutsrättens utövning betalas väl i de flesta fall en årlig ersättning. Den lilla fastigheten tvingas nu att betala denna ersättning kapitaliserad på en tidpunkt, som är för honom oläglig o. s. v.

Denna förmenta fördel får den servitutsberättigade dock icke själv begära. Och frågar man då varför han icke får det, så kommer man tillbaka till att han beretts förmånen att vara väktare över avtals helgd genom att förhindras själv kunna bryta detsamma. Sådana kullerbyttor i lagstiftningen kallas visst på lärt språk för 'circulus vitiosus', det är uttytt 'brottslig cirkelgång'.

Vill den olärde söka den rimliga förklaringen, ligger saken nog till så, att den större och mäktigare jordägaren bör gynnas och skänkas övertag över den mindre, svagare jordägaren. Det är enahanda grundsats som för närvarande knäsatts i jordfrågan, att staten, trots arbetslösheten och nöden på landsbygden, icke anser sig befogad att tillägga den jordlöse eller ett litet ofullständigt jordbruk någon rätt till obruten och sålunda i högsta måtto vanhävdad odlingsjord, med mindre den store jordägaren medgiver det.

Vid laga skifte kan ju dock ett servitut utbrytas på begäran av båda parterna, och även ett färskt avtal är det tillåtet att sålunda upphäva. Utskottet har nu funnit på, att detta skulle vara helt naturligt, då skiftets ändamål just är att upphäva en tidigare rådande gemenskap. Men detta är ju också den nu ifrågasatta lagstiftningens ändamål. Varför skall då just detta senare lagrum behöva gå på kryckor? Jo, förmodligen därför att därigenom bringar statsmakten en hyllning åt den stora äganderättens majestät.

Sakförhållandet är helt enkelt följande. Servitutsavtal kommer att bestå, även om ömsesidig uppsägningsrätt medgives, så länge parterna äro övertvägande nöjda med detsamma. Det är när den ene blir missnöjd med den andre eller har andra baktankar för sig, som utbrytningen kommer att ifrågasättas. Den tjänande fastigheten kan ha anledning till missnöje, när avtalet medger den servitutberättigade att taga ut sitt tarv själv tämligen hur han vill. I sådana fall, som förekomma, inträffar det att den senare bekvämligen tillgodgör sitt behov ur de vackraste timmerträden och den kraftigaste ungsbogen. I sådana fall har jordägaren anledning att vara missnöjd.

Den härskande eller med andra ord servitutsberättigade fastighetsägaren kan vara bunden i sin servitutsrätt av mer eller mindre drakoniska bestämmelser. Han är förbjuden att utfå sitt husbehov annat än efter den stora jordägarens godtyckliga utsynning och på en plats, som är för den servitutsberättigade olämplig. Han kan även hänvisas till det sämsta avskrapet i skogen och till förfallet virke, som är odugligt till husbyggnad. Tredska med utsynning kan också förekomma. I sådana fall bör den servitutsberättigade äga befogenhet att påkalla utbrytning.

Lagförslaget uppger således helgden av avtalets bestånd till förmån blott för den ena kontrahenten. Därigenom kränker den, såsom vi sett, särdeles orättvist bådas likhet inför lagen. Och som sagt, alltid är det då den starkare, som skall gynnas på den svagares bekostnad.

Detta var en aktuell fråga åtminstone i Norrland under de första ti-

derna av 1900-talet. Torpare och egnahemsinnehavare klagade över svårigheterna för tillgodnjutande av utfäst skogsfång eller mulbete. Ett icke ovanligt klagomål var också, att skogsrättens tillgodnjutande omöjliggjorts genom uthuggning av den skog, som rimligen skulle stå till buds. Vi väckte mer än en gång motioner om missförhållandets avhjälpande men förgäves.

Genom 1926 års lag medgav nu ifrågasvarande lagrum den berättigade fastighetens ägare att utbryta servitutet allenast 'om det visats, att servitutet äventyras'. En sådan bevisning måste vanligen komma för sent, d. v. s. sedan skogen redan är uthuggen. Under andra förhållanden blir bevisningen svår och kostsam.

Den nu ifrågasatta lagändringen är vidare tillkommen uppenbarligen närmast för att skilja mellan enskilda jordägare, när de komma i konflikt om servituts tillämpning. Statens skogar bruka i mångt och mycket undantagas från en sådan lagstiftning. Sålunda stadgar den närbesläktade ensittarlagen, att den ej har tillämpning på kronans jord. Någon motsvarande föreskrift förekommer icke här, och propositionen innehåller icke någon verklig utredning om detta förhållande. Därför borde enligt min mening propositionen helst avslagits vid denna riksdag och i en skrivelse begäras ett nytt, bättre utrett förslag.

Då ett bifall därtill icke kan förväntas, får man försöka att inom riksdagen själv skaffa sig någon hållpunkt på detta outredda kapitel. Den enklaste utvägen vore då att till den ovan i reservationen ifrågasatta formuleringen i avvaktan på närmare utredning tillägga orden: 'dock att vad sålunda stadgats om utbrytningsrätt för ägaren till den fastighet, till vars förmån servitutet gäller, ej skall avses servitutsrätt till skogsfång och mulbete å kronan tillhörig mark'.

Emellertid är det icke här, såsom domänstyrelsen synes föreställa sig, någon fara för framtiden. Lagförslaget innehåller icke någon föreskrift om att bestämmelse i servitutsavtal, att utbrytning ej får äga rum utan bägge kontrahenternas samtycke, ej skall gälla. Följaktligen står det såväl kronan som enskilda öppet att hädanefter göra ett sådant förbehåll. Det har ansetts, att även ensittarlagen kan genom dylikt förord upphävas. Inom lagutskottet rådde också enighet om att lagförslaget måste tolkas på detta sätt.

Först efter motionens väckande kom jag att erinra mig berörda förhållande. Anledning till vidhållande av andra yrkandet i motionen, tillkommet i kompromissyfte, saknas sålunda ännu mer.

Vad därefter angår tidigare servitutsupplåtelse å kronomark utan sådant förbehåll, som nyss sagts, skulle således en utbrytning, om likställighet genomfördes, kunna ske på begäran även av den tjänande fastighetens ägare. Domänstyrelsens utlåtande innehåller, åtminstone såvitt referatet i propositionen utvisar, ej någon klar uppställning om antalet och belägenheten av små äganderättsfastigheter, som genom avtal förvärvat skogsfång eller mulbetesrätt på kronans mark. Utskottet uppger, enligt inhämtad muntlig uppgift, att antalet skulle belöpa sig till över 2,000. Om de ligga företrädesvis i norra eller södra Sverige och om förhållandena i övrigt i de särskilda fallen får man icke klarhet av redogörelsen.

Den allmänna jordlagstiftningen är emellertid byggd på den uppfattningen, att i vårt klimat och framför allt i Norrland och med hänsyn till jordens beskaffenhet särskilt i skogsbygderna det mindre jordbruket bör tillgodoses med egen erforderlig husbehovsskog och om möjligt även od-

lingsmark och mulbete. Att göra någon skillnad här för äganderättsupplåtelse från kronomark är föga principiellt grundat, och de ifrågavarande små jordbrukarna kunna icke förstå en sådan olikhet inför lagen. Kronan säljer för övrigt årligen en myckenhet jordbruk med skog, och hela den norrländska avvitrningen innefattade ett planlagt bortskänkande av kronoskog till jordbruket. Det synes mig således vara ett silande av mygg att nu tillskapa en orättvis olikhet inför lagen i de fall, för vilka lagen närmast är avsedd, genom att demonstrera en obenägenhet för upplåtelse av husbehovsskog från kronomark i de fall, där hitintills äganderättslägenheter redan upplåtits med servitutsrätt till skog eller mulbete utan förbehåll att servitutsrätten ej fick utbrytas.

På grund härav har jag tillstyrkt den lydelse av lagrummet, som reservationen innehåller.»